

11 EYLÜL SONRASI ABD-İRAN İLİŞKİLERİ VE SİYASİ BOYUTTA TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Ersin ÇELİKKANAT*

Öz

11 Eylül sonrası Irak işgalinde ABD yanlısı politika izlemeyerek beklentilerin ötesinde hareket eden Türkiye'nin, ABD'nin muhtemel İran operasyonunda nasıl bir politika takip edeceği, bugünlerde üzerinde tartışılan bir konudur. Bu makalede, ABD'nin muhtemel hedefi olan İran'a karşı takip ettiği politikanın ve sonuçlarının bölge ülkesi olan Türkiye'ye siyasi boyutta etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye, etrafındaki tehditkâr devletlerin etkisizleşmesi ile birlikte Orta Doğu'da önemli bir güç olarak öne çıkmaya başlamıştır. Saddam rejiminin ortadan kalkması, Suriye'nin ABD baskısını üzerinde hissetmesi ve İran'ın uluslararası toplumda hızla yalnızlaşması, Türkiye için bu süreci hızlandırmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'yi daha bağımsız politika takip etmeye yöneltirken, ABD'yi de Türkiye'ye karşı daha ihtiyatlı davranmaya itmiştir. Bu çalışmada, sonuçta Türkiye'nin, İran'ın mevcut durumunda olduğu gibi parçalanması halinde de bölgesel güç olma yolunda önemli bir aşama kaydedeceği tespit edilmiştir. Nihayetinde, politikasını bu yönde belirleyecek bir Türkiye'nin, ABD ile önemli bir pazarlık şansının olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, İran, Bölgesel Güç.

Abstract

Nowadays, it is still being discussed that what kind of policy Turkey, which had moved beyond expectations by not following a US-sided policy during Iraq occupation in the aftermath of September 11th, will follow during a possible US operation to Iran. In this article, the

* İsb.Yzb.Ersin ÇELİKKANAK, SAREN Harp Tarihi ve Strateji Bölümü 2006-2007 dönemi 2'inci Sınıf Öğrencisi.

political results of US policy against Iran (a possible US target) and its results on Turkey as a neighboring country are examined. According to the findings obtained, Turkey has started to come forward as an important power in the Middle East after its threatening neighbors became ineffective. This process has been accelerated by the collapse of Saddam regime, the US pressure on Syria and the rapid, isolation of Iran in the international community. While these developments led Turkey to follow a more independent policy, they also pushed the US to be more cautious against Turkey. As a result of this study, it is concluded that in case of Iran's breaking down Turkey will reach to an important stage in the way of being a regional power. Finally, it is observed that Turkey with a policy set in this direction, has an important bargaining chance against US.

Key Words: Turkey, USA, Iran, Regional Power.

1. Giriş :

İran'ın 1979 öncesi Şah döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile olan ikili ilişkileri, Orta Doğu'da muhtemel Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidine karşı ABD'nin istediği ve yönlendirdiği şekilde işbirliğine dayalı ve karşılıklı güven içinde yürümüştür. SSCB'nin, Orta Doğu'ya açılımındaki en önemli engellerden biri olması nedeniyle İran, ABD ve Batı için soğuk savaş döneminde stratejik bir öneme sahipti¹. Bu sebeple ABD, İran'ın muhtemel bir SSCB tehdidine karşı koyabilmesi için özellikle askeri alanda gelişmesine ve silahlanmasına büyük destek sağlamıştır. 1950'den 1971'e kadarki yirmi yıllık dönemde 1.2 milyar dolar olan ABD'nin İran'a doğrudan silah satışının, 1971-76 döneminde 12 milyar dolara ulaştığı görülmektedir². 1979 yılında İran'da meydana gelen rejim değişikliğiyle birlikte İran-ABD ilişkilerinde de önemli bir değişim

¹ Tayyar Arı, *Irak; İran ve ABD:Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul, Alfa Kitabevi, 2004, s.258.

² a.e., s. 258-9.

olmuştur. Bu yeni durum, ABD için hem stratejik, hem politik, hem de ekonomik bir kayıptır³. Dini ağırlıklı yeni yönetimiyle İran, bölgede ulusal çıkarları olan ABD'ye olduğu kadar bölge ülkeleri için de önemli bir tehdit olmaya başlamıştır. Aslında İran dört başlıkta toplanan nedenlerle ABD ve bölge ülkeleri için yirmi yılı aşkın süredir önemli bir tehdit olmuştur. Bu tehditlerin ilki, terör faaliyetlerine destek sağlama; ikincisi, bölge ülkelerine rejim ihracı politikası; üçüncüsü, Orta Doğu barış sürecini engelleme ve dördüncüsü, kitle imha silahları üretme çabalarıdır.⁴ 1979 yılından 2000'li yılların başına kadar çalkantılı bir dönem geçiren ikili ilişkiler, 11 Eylül Terör saldırıları ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır.

11 Eylül terör saldırıları sonrası ABD'nin "Şer Eksenini"⁵ ilan ettiği ülkelere yönelik askeri operasyonlara başlaması ile birlikte sıranın Suriye ve İran'a geldiği şeklinde dünya kamuoyunda yaygın bir endişe hâkimken; özellikle İran'ın 1979'dan beri ABD ile olan her türlü ilişkilerinin (ekonomik, siyasi, askeri başta olmak üzere) kopukluğu ve son zamanlarda neredeyse bütün dünya kamuoyunu karşısına alarak yürüttüğü nükleer enerji elde etmeye yönelik ısrarlı tutumu dikkate alındığında, endişelerin İran için daha ciddi olduğu söylenebilir.

ABD tarafından Irak ve Afganistan'ın işgal edilmesi ve ABD'nin Orta Asya ülkeleri ile olan yakın ilişkileri, İran'da etrafının kuşatılmış olduğu korkusunu yaratırken; bu koşullar altında Türkiye'nin komşusu İran ile halihazırda ciddi bir sorununun olmaması ve özellikle son zamanlarda ivme kazandığı gözlemlenen ekonomik ve siyasi ilişkileri dikkate alındığında, ABD'nin İran ile olası çatışma ortamından Türkiye'nin ne derece etkileneceği ve bunun boyutunun ne gibi sonuçlar doğuracağı ise, cevap aranması gereken bir sorundur.

³ Arı, a.g.e., s. 259.

⁴ Wyn Q. Bowen, Joanna Kidd, "The Iranian Nükleer Challenge", *International Affairs*, C.LXXX, No:2, 2004, s.264.

⁵ ABD Başkanı Bush'un 2002 Ocak ayında yaptığı konuşmasında Kuzey Kore, Irak ve İran'ı teröre destek vermeleri bağlamında 'Şer Eksenini' ülkeler olarak nitelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Cristiane Amanpour: Bush's 'Axis of evil' warning", *CNN.com*, 31 Ocak 2002, (Çevrimiçi), <http://archives.cnn.com/2002/US/01/30/amanpour.bush.ots/index.html?related>, 02 Ocak 2006.

Bugün Türkiye'nin geçmişe göre daha bağımsız politika takip etmesinin bir sonucu olarak, Irak işgali öncesi bozulan ABD ile ikili ilişkilerini bir taraftan geliştirirken diğer taraftan da İran ile yakın diyalog içindedir. Dikkat çekici bir gelişme de İsrail'e karşı Türkiye'nin İsrail'in mevcut Filistin politikası nedeniyle daha eleştirel yaklaşmasıdır. Bölgede Türkiye'nin yavaş yavaş daha aktif politika sergilemesi ve sonuçta ABD gibi bir süper güç ile çıkarlarının çatıştığı noktada bunun nasıl hal alacağı adı geçen iki devlet için de çok önemli görünmektedir.

Türkiye için İran sonrası oluşacak yeni durum konusunda söylenecek en önemli husus; bugün olduğundan çok daha fazla fırsatların önüne çıkacağı gerçeğidir. Ancak bu noktada Türkiye'nin ABD ile nasıl bir ortak çizgi belirleyeceği ve bu konuda ne kadar uyum içerisinde olacakları, Türkiye'nin yaklaşımına daha çok bağlı görünmektedir.

Bu makale üç ana bölüm halinde incelenmiştir. Önce ABD-İran ilişkileri 11 Eylül sonrasının perspektifinde incelenmiş ve sonuçta İran'ın teröre destek ve nükleerleşme çabalarının, ABD'ye gelecekte bir operasyon düzenlemesi için önemli fırsat yarattığı tespit edilmiştir. Daha sonra ise Türkiye'nin iki ülkeyle olan karşılıklı ilişkileri incelenmiştir. Buna göre, Türkiye-ABD ilişkilerinin soğuk savaşın başlangıcından günümüze kadar çeşitli değişimler gösterdiği görülmüştür. Son aşamada ilişkiler, ABD'nin belirlediği politikalar çerçevesinde GOP(Büyük Orta Doğu Projesi)'a model ülke olarak ortaklık şeklinde yorumlanmıştır. İran ile ilişkilerde ise, gittikçe yalnızlaşan İran'ın Türkiye'ye karşı eskiye kıyasla daha sıcak olduğu yorumu yapılmıştır.

En son Türkiye'nin muhtemel bir savaş durumunda konumu sorgulanmıştır. İlk tahlilde İran'a karşı bir ABD operasyonunun çok muhtemel olduğu ve bütün dünyanın bu yönde beklentiye girdiği yorumu yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Irak işgalinde yaşadığı tecrübenin burada belirleyici rol oynayacağı tespit edilmiştir. Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin sorgulandığı bölümde, ABD ile Türkiye arasındaki uyum sorununa dikkat çekilmiştir. Buna göre, İran sonrası yeni düzende Türkiye ile ABD arasında bir çıkar çatışmasının muhtemel

olduğu yorumu yapılmıştır. Irak işgali ile Türkiye'nin, ABD'nin gözünde değerinin kalmadığı söyleminin aslında geçerli olmadığı tespiti yapılmıştır. Son tahlilde, süper güç ABD ile bölgesel güç Türkiye'nin ortak paydada buluşmasının zor olacağı değerlendirilmiştir. İran ile ilişkilerin geleceği ise mevcut yapı içinde kalıcı olarak görülmemiştir.

Sonuçta ise elde edilen bulgulara göre alttaki kısa değerlendirmeler yapılmıştır: Geçmişte ABD'ye bağımlı politika takip eden Türkiye'nin, bugün daha bağımsız davranış sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca İran'ın ABD tarafından işgali yüksek bir ihtimal olarak değerlendirilerek, Türkiye'nin İran sonrasına yönelik politikalar takip etmesinin daha gerçekçi olacağı vurgulanmıştır. İran'ın parçalanması halinde Türkiye'nin bölgesel güç olma yolunda çok önemli fırsatlar elde edeceği yorumu yapılmıştır. Son tahlilde oluşan bu şartlar içinde Türkiye'nin ABD ile pazarlık yaparken geçmişe kıyasla çok daha güçlü konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. 11 Eylül Sonrası Gerginleşen ABD-İran İlişkileri

11 Eylül terör saldırıları bütün dünyada ve özellikle İran için yeni gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur. Amerika, 11 Eylül saldırılarından sonra dünya ülkelerini tehlikeli ve dost ülkeler olmak üzere iki kategoride değerlendirmeye başlamış ve 2002 Eylül'ünde ilan ettiği Yeni Güvenlik Strateji Belgesiyle, Amerika'nın kendisini tehdit altında hissettiği her durumda saldırıya geçme hakkı olduğunu savunarak pozisyonunu ortaya koymuştur⁶. İşte bu çerçevede ABD'nin 22 yıldır İran ile süren sürtüşmesi ve diplomatik kopukluğu⁷, 11 Eylül ile birlikte oluşan yeni olgularla farklı bir boyut kazanmıştır. 1979 devrimiyle birlikte İran'ın ABD ve Orta Doğu ülkelerinde yarattığı endişe ve korku, ABD'nin, İran'ın kitle imha silahları ürettiği ve uluslararası terörizme destek sağladığı şeklindeki iddiası sonucu 'Şer

⁶ Arı, a.g.e., s. 500.

⁷ 24 Nisan 1980'den itibaren ABD'nin Tahran nezdindeki çıkarlarının temsil edilmesi İsviçre Hükümeti tarafından, İran'ın ABD'ndeki çıkarlarının temsil edilmesi de Pakistan hükümeti tarafından sağlanmaya başlamıştır. a.e. s.261.

Eksenî' içinde değerlendirmesi ve 11 Eylül sonrasında gündeme gelen Bush Doktrini⁸ çerçevesinde İnan'ın hedef halini almasıyla yeni bir aşama kaydetmiştir.

2.1. 11 Eylül Sonrasının Şer Ekseni ve İnan

Başkan Bush'un 2002 Ocak ayında Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmada "Şer Ekseni" diye tanımladığı ülkelerden biri de İnan'dır. Özellikle terörizme sağladığı destekle gündeme gelen İnan, aynı zamanda GOP ile birlikte değerlendirilen ülkelerden biridir. İnan'ın 11 Eylül terör saldırıları ile ilgili doğrudan bir bağlantısı bulunamasa da bölgede ABD tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen unsurlara sağladığı katkı bilinmektedir⁹. Bölgedeki terör örgütleri özellikle ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olan İsrail'in varlığını tehdit eden bir unsurdur. Ayrıca terör örgütlerinin 2006 yazında İsrail'in Lübnan'a karşı başlattığı askeri operasyonda İsrail ordusuna karşı güçlü direnişini dikkate alındığında, İnan uyguladığı politikalar ABD için bölgede düşündüğü ve planladığı kalıcı barış ile petrolün uluslararası piyasaya serbestçe ulaşımının sağlanması için büyük tehdit oluşturmaktadır¹⁰.

ABD, 11 Eylül sonrası küresel terörizme karşı mücadele gerekçesiyle kısa sürede Afganistan'ı işgal etmişti. Öncesinde Kırgızistan, Gürcistan ve Özbekistan¹¹'da askeri üsler oluşturarak da bir

⁸ Bush Doktrini: 2002 Eylül'ünde ABD'nin çıkardığı Güvenlik Strateji belgesine göre ABD, terörle etkin mücadele etme gayesiyle ülkesine terör eylemi yapmasından şüphelendiği herhangi bir yere veya ülkeye kendisinde saldırma hakkını saklı tutmaktadır. Bu belge ile birlikte 'Önleyici Vuruş' kavramının da literatüre girdiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "The National Security Strategy of the United States of America", The White House, Eylül 2002, (Çevrimiçi), <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, 02 Ocak 2006.

⁹ İnan'ın Şii mezhebine mensup olan özellikle Lübnan'daki Hizbullah ve Filistin'deki Hamas örgütüne olan desteği bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kenneth Katzman, "Iran:US Concerns and Policy Responces", Congressional Research Service, 1 Kasım 2006.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Philippe Le Billion, Fouad El Khatib, "From Free Oil to 'Freedom oil'? Terrorism, War and US Geopolitics in the Persian Gulf", Temmuz 2003, (Çevrimiçi), <http://www.epnet.com/ehost>, 30 Kasım 2006.

¹¹ Özbekistan'daki üsler daha sonra Özbek yönetiminin 2005 yılında aldığı karar ile kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "ABD Özbekistan'daki üssünü kaybetti", *CNNTurk.com*, (Çevrimiçi), http://www.cnnurk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=120970, 02 Ocak 2007.

bakıma İran'ı askeri ve siyasi yönden kuşatmış bulunmaktadır. Irak'ın işgali ile de bu çember tamamlanmıştır. Ayrıca ABD'nin Bush Doktrini ve Önleyici Savaş Stratejisi çerçevesinde kuşatmanın da ötesine geçilerek, İran bir tehdit ve nihayetinde bir hedef durumuna gelmiş ve tehdidin ortadan kaldırılması da rejim değişikliğine bağlanmıştır¹².

2.2. İran'ın Nükleer Çalışmaları ve ABD

İran ilk nükleer çalışmalarına ABD'nin de desteği ile 1957 yılında Şah döneminde başlamıştır. İran İslam Devrimine kadar devam eden ABD teknik yardımı ve yapılan çeşitli antlaşmalar, 1979 yılındaki rejim değişikliğiyle sona ermiştir. Yeni rejimin kendi içindeki sorunları ve arkasından Irak ile yapılan uzun süreli savaş nedeniyle askıya alınan çalışmalar, 1980'li yılların sonunda yeniden başlatılmıştır¹³. Ayrıca Irak'la yapılan savaşta Saddam'ın kitle imha silahlarını kullanması ve nükleer bomba elde etmeye yönelik çabalarının İran'ın bu faaliyetine hız vermesine neden olduğu söylenebilir¹⁴.

İran'ın uzun süre gizli bir şekilde çeşitli batılı devletlere ait şirketlerin¹⁵ desteğinde yürüttüğü nükleer faaliyetleri ülkede muhalif grup olan İran Ulusal Devrim Konseyi tarafından Ağustos 2002'de dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Ardından Cumhurbaşkanı Hatemi 9 Şubat 2003'de yaptığı konuşmada İran'ın uranyum zenginleştirme imkânına ve altyapısına sahip olduğunu açıklamak durumunda kalmıştır. İran'ın nükleer çalışmalarında özellikle Rusya, Çin ve Pakistan'dan önemli destek aldığı bilinmektedir¹⁶. Ancak Rusya'nın, ABD baskısı ve daha sonra Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden gelen olumsuz mesajlar nedeniyle söz verdiği desteği sağlamakta isteksiz olduğu görülmektedir¹⁷.

¹² Arı, a.g.e. s.262.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız : Fatih Ayduğan, *İran'ın Nükleer Güç Olma Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, SAREN, Mayıs 2006, s.46-53.

¹⁴ Wyn Q Bowen, Joanna Kidd, a.g.e., s.263.

¹⁵ Bu devletler; başta Almanya, İsviçre ve Avusturya olmak üzere Avrupa'nın diğer devletleridir.Bkz.: a.e., s. 262-263.

¹⁶ a.e., s. 261-262.

¹⁷ Mohiaddin Mesbahi, "Iran and Central Asia: Paradigm and Policy", *Central Asian Survey*, C.XXIII, No:2, June 2004, s.112-113.

Bugün için ABD, İran'ın nükleer silah elde etme çabalarını kesinlikle reddetmektedir. Hafif su nükleer reaktörlerinin kullanımı hariç, İran'ın bütün nükleer programını ve faaliyetlerini ABD'nin hedef alacağı muhtemeldir. ABD, İran'ın nükleer enerji üretimi için hafif su nükleer reaktörlerini uygun görürken, nükleer yakıtın dış bir kaynaktan temin edilmesi ve harcanan yakıtın tekrar ülke dışına gönderilmesini istemektedir¹⁸.

2.3. İran ve Bölge Jeopolitiği : ABD

İran hiç kuşkusuz Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkaslar¹⁹ gibi stratejik öneme sahip bölgelerin ortasında bulunmasının yanında, Hürmüz Boğazı²⁰ gibi önemli bir su yolunu da kontrol etmektedir. Ülke doğal kaynaklar yönünden de çok zengindir. Doğal gaz rezervleri bakımından Rusya'dan sonra ikinci olan ülke, zengin petrol yataklarına da sahiptir²¹. İran ayrıca, Orta Asya ve Hazar bölgesinin doğal kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılmasında coğrafi yönden çok uygun bir konumdadır ve bunun bilincindedir²². İran'ın sahip olduğu bu jeopolitik ve stratejik üstünlük nedeniyle Orta Doğu ve Kafkaslarda etki alanı oluşturmaya çalışması, Orta Doğu ülkelerine rejimini ihraç ve o bölgelerdeki Şiiler aracılığıyla bu ülkeleri istikrarsızlaştırması olasılığı ve sonuçta Orta Asya'dan Hint Okyanusu ve Kızıl Deniz'e kadar çok geniş bir alanda etki alanına sahip olması bağlamında ABD'nin İran'ı öncelikli bir tehdit olarak algılamayı sürdüreceği düşünülmektedir²³.

¹⁸ Ayduğan, a.g.e., s. 52.

¹⁹ Özellikle bu bölgeler petrol ve doğal gaz yönünden zenginler ve problemsiz bir şekilde uluslararası piyasaya açılmaları da ABD için ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bllion and Khatib, a.g.e.

²⁰ Hürmüz Boğazı Körfezden elde edilen petrolün uluslararası piyasaya açılımdaki önemli su yollarından biridir. Yaklaşık petrol arzının %90'nun buradan geçtiği bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Country Analysis Briefs", *Energy Information Administration*, Eylül 2004, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/pgulf.html>, 02 Ocak 2007.

²¹ İran OPEC'in ikinci büyük petrol üreticisi ve dünya genelinde %10'luk rezervlere sahiptir. Gaz yönünden Rusya'dan sonra ikinci büyük rezerve sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bakınız:"İran", *Energy Information Administration*, Ağustos 2006, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iran/Background.html>, 02 Ocak 2007.

²² Mesbahi, a.g.e., s. 122.

²³ Arı, a.g.e., s.262.

Yapılan çeşitli yorumlarda İran'ın ABD tarafından hedef alınmasında en önemli sebep olarak zengin petrol rezervleri gösterilmektedir. İran Körfez ile birlikte, petrol kaynaklarının dünya genelinde çeşitlenmesine rağmen, petrol rezervlerinin % 65'ine ve üretimin de % 28'ne sahiptir²⁴. Ancak veriler dikkatlice incelendiğinde bölgeye ABD'den daha çok Avrupa ve Asya ülkelerinin daha bağımlı olduğu görülmektedir²⁵. Muhtemelen bu bağımlı durumun, İran için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde ağır yaptırım kararı alınması veya daha da kötüsü bir askeri operasyona kapı açılmasını engelleyeceği sanılsa da, 23 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen 1737 sayılı Güvenlik Konseyi kararında İran'ın nükleer çalışmalarına yönelik oy birliğiyle yaptırım kararı alınmasının²⁶ ABD'nin elini daha da güçlendirdiği söylenebilir.

3. Türkiye ve İkili İlişkiler :

3.1. Türkiye-ABD

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin temelini, 2'nci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra iki kutuplu olarak şekillenen dünyada Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin ABD ve Batıya doğru açılımında bulabiliriz. Savaş sonrası Sovyetler üç ana istikamette yayılma çabalarına girişmişti: Birincisi, İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu; ikincisi, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz; üçüncüsü ise, Yunanistan üzerinden yine Doğu Akdeniz²⁷'dir. Sovyetlerin bu tehdidine karşı ortaya çıkan Truman doktrini ve arkasından Marshall yardımları ile ABD'nin etki alanına giren Türkiye, daha sonra Sovyet yayılmasına karşı kurulan Kuzey Atlantik Paktı Konseyine (NATO) 1951 yılı Eylül'ünde kabul edilmiştir.

²⁴ Billion ve Khatib, a.g.e., s.28-29.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "International Petroleum (Oil) Imports and Exports", Energy Information Administration, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oiltrade.html>, 02 Ocak 2007.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "BM İran'a Yaptırım Kararı Aldı", *BBCTurkish.com*, 23 Aralık 2006, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/061223_iran_un.shtml, 02 Ocak 2007.

²⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (10. Baskı), İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005, s. 441.

Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lı yılların başına kadar geçen 40 yıllık süre içerisinde Türk-Amerikan ilişkileri, 1960 yılına kadar sarsıntısız, sağlam ve tam bir dayanışma gösterirken, bu tarihten sonra 1980'li yılların başına kadar inişli-çıkışlı ve bazen sarsıntılı bir dönem geçirmiştir. 1960 sonrası dönem içinde ABD ile yaşanan birkaç olay hem Türk toplumunda hem de politikacılarda büyük bir şüphe ve güvensizlik uyandırmıştır²⁸. Küba'da yaşanan kriz ve akabinde Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi özellikle Türk kamuoyunda büyük hoşnutsuzluk yaratmıştır²⁹. Bu olay Türk kamuoyunda, ABD'nin istediği zaman Türkiye'nin güvenliğini ve hatta varlığını tehlikeye sokabilecek kararları almaktan çekinmeyeceği izlenimi bırakmış; bir ikincisi ise bu hadise Amerika'nın kendi güvenlik menfaatlerini müttefiklerinin üstünde tuttuğunun bir işaretini taşımaktaydı³⁰. Ardından yaşanan Kıbrıs meselelerinde ilk önce dönemin ABD Başkanı tarafından 1964'de gönderilen meşhur Johnson mektubu ve daha sonra 1975-1978 arası Amerikan ambargosu, Türkiye'de ABD'ye olan şüpheleri iyice arttırmıştı³¹.

1980'li yılların başından itibaren düzelmeye başlayan ABD ile olan müttefiklik ilişkisi, 1990'ların başında Soğuk Savaşın sona ermesi ile yeni bir hal alarak stratejik ortaklık şeklinde dillendirilmeye başlamıştır³². İkinci Körfez Krizinde Türkiye, ABD ve Batı'nın yanında yer almış ve askeri üsleri kullanıma açarak Irak'ın etkisizleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak 1990'lı yılların başından günümüze kadar geçen sürede Türkiye'nin Irak krizi yüzünden yaşadığı maddi kaybın çok yüksek olduğuna dair elde edilen veriler³³ ve sonraki

²⁸ a.e., s.819-20.

²⁹ Küba Füzelere Buhranı olarak adlandırılan olayda, Sovyetlerin ABD'nden habersiz 1962 yılında Küba'ya füze yerleştirmesi sonucu çıkan krizde karşılıklı görüşmelerde Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesine karşılık Sovyetler de Küba'daki füzelerini sökmüştür. Soğuk savaş dönemi içindeki nükleer çatışmanın en sıcak yaşandığı olay olması açısından da önemi büyüktür. Ayrıntılı bilgi için bakınız : Armaoğlu, a.e., s.602-12.

³⁰ a.e. s.820.

³¹ a.e. s.819-820.

³² Aylin Güney, "An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance from "Cold War" to "War on Iraq", *Turkish Studies*, C.VI, No:3, September 2005, s.145.

³³ Türkiye'nin 90'lı yıllardaki Körfez krizinden 2003 yılındaki Üçüncü Körfez krizine kadarki 12 yıllık sürede oluşan maddi kaybı Tayyar Arı'ya göre 50 milyar dolardır. Bkz.:Arı, a.g.e., s.442.

dönemlerde yaşanan ekonomik krizler Türkiye için ayrı bir tecrübe olmuştur.

Üçüncü Körfez Krizi olarak adlandırılan Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgali öncesi Türk-Amerikan ilişkilerinde bir takım sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İşgal öncesi Irak'a karşı kuzeyden bir cephe açmaya yönelik Türkiye-ABD arasında yapılan yoğun ikili görüşmelerde, Türkiye'nin isteklerini³⁴ karşılamaya yönelik ABD tarafından tatmin edici bir mesaj gelmemesi ve akabinde 1 Mart 2003 tarihinde toprakların ABD kullanımına açılmasına yönelik Mecliste yapılan genel kurul oylamasında nitelikli çoğunluğun sağlanamaması, ikili ilişkilerde büyük bir güven bunalımını da beraberinde getirmiştir.

Belki de bundan sonra yaşanan en önemli olay, Türk basınında 'Çuval Geçirme' olarak adlandırılan 4 Temmuz 2003 de Süleymaniye'de Türk İrtibat Timine mensup 11 personelin Amerikalılarca tutuklanması ve ancak bazı girişimlerden sonra serbest bırakılmalarıdır. Bu olayda yaşananlar, özellikle Türk kamuoyunda ABD hakkında olumsuz bir imaj oluşmasına neden olmuştur. Bu olaylar iki ülke ilişkilerindeki güven ortamına ve ittifaka 1 Mart Teskeresinden sonra çok ciddi darbeler indirmiştir³⁵. Arı'ya göre, aslında her iki taraf da ilişkinin eskisi gibi olmayacağını farkındaydı; fakat bir takım zorunluluklar ve ulusal çıkarlar, ilişkilerin sürdürülmesini gerektirmekteydi³⁶.

3.2. Türkiye-İran

İran ve Türkiye, coğrafi konum, tarih, jeopolitik, nüfus ve kültürel kimlik itibariyle bölgenin en önemli ülkeleri konumundadır. İki ülkenin sınırları 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan bugüne kadar herhangi bir sorun yaşanmadan aynı şekilde devam etmiştir. Atatürk döneminde İran ile ilişkilere önem verildiği görülür. Kürt meselesinin o

³⁴ Türkiye'nin basına yansıyan istekleri genel olarak iki konudadır. Birincisi, ekonomik krizden kurtulmaya çalışan Türkiye'nin talep ettiği 6-24 milyar dolar arası olduğu söylenen maddi yardım talebi diğeri de Türk askerinin kuzey Irak'ta konuşlanmasıdır. Ancak görüşmelerin 'At Pazarlığı' şeklinde Amerikan Medyası tarafından yansıtılması da Türk Kamuoyunda büyük rahatsızlık yaratmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Irak savaşı öncesi Türk basını incelenebilir.

³⁵ Arı, a.g.e., s.530.

³⁶ a.e., s.530.

tarihlerde de iki ülke arasında sorun yarattığı görünse de yine de ilişkilerin geliştirilmesine çalışılmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı Türkiye ve İran aynı cephede olmasına rağmen, Atatürk döneminde temeli atılan Bağdat Paktı, Kalkınma için Bölgesel İşbirliği (RCD) ve Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) gibi işbirliğine yönelik bölgesel faaliyetlerin de ilişkilerin gelişmesinde beklenen desteği verdiği söylenemez³⁷. 1979 İran İslam Devrimi ise ikili ilişkilerde yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Dini ağırlıklı yeni yönetim, rejim ihraç politikası ile bölge ülkelerine olduğu kadar Türkiye için de önemli bir tehdit oluşturmaya başlayacaktır.

1980-88 döneminde İran-Irak savaşında tarafsız bir politika izleyen Türkiye, bundan sonraki süreçte İran ile ilişkilerinde inişli çıkışlı bir dönem geçirmiştir. Özellikle bu iniş çıkışların yaşandığı dönemde iki ülkenin birbirilerini karşılıklı suçlamaları dikkat çekmektedir. Türkiye'ye göre İran, ülke içinde İslami hareketleri desteklemekte ve PKK'ya karşı üstü kapalı destek sağlarken; İran'a göre ise Türkiye, 'Halkın Mücahitleri Hareketi' gibi muhalif gruplara ev sahipliği yapmaktaydı³⁸. Yine Olson'a göre 90'lı yıllarda K.İrak'ta denge politikası olarak İran Kürt partilerden Kürdistan Yurtseverler Birliği (YNK)'ni desteklerken Türkiye de Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)'ni desteklemiştir. Hatta Türkiye ve KDP bazen Irak'ın da desteği ile PKK'ya karşı birlikte mücadele etmişlerdir³⁹. Karşılıklı suçlamalara rağmen iki ülke arasındaki bu şekildeki ilişki orta ölçekli iki bölge ülkesinin hakimiyet mücadelesi şeklinde de değerlendirilebilir⁴⁰. Nihayetinde 22 Ekim 2001'de Ankara'da Türk ve İran Dışişleri Bakan yardımcılarının katılımıyla yapılan güvenlik toplantısında terörizme karşı savaşma sözü çerçevesinde, İran PKK'ya verdiği söylenen desteği kesecek, Türkiye de Halkın Mücahitleri Hareketi'yle olan irtibatı kesecekti⁴¹.

³⁷ Sovyet yayılmasına karşı ABD destekli oluşturulan bu örgütler, taraf ülkelerde meydana gelen rejim değişiklikleri ile kısa ömürlü olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: a.e., s.524-28.

³⁸ Robert Olson, *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, (Çev. Kezban Acar), Ankara, Babil Yayıncılık, 2005, s.13.

³⁹ Olson, a.g.e., s. 21-45.

⁴⁰ Olson, 2005, s. 4-7.

⁴¹ a.e., s.122.

2000-2001 döneminde Türkiye, Gürcistan, İsrail ve Azerbaycan yakınlaşmasına karşı İran, Ermenistan ve Rusya ile ikili ilişkilere girmiştir⁴². Bugün için Türkiye-İran ilişkilerindeki nispi iyileşme 11 Eylül'ün bir sonucu olarak ortaya çıksa da iki ülke arasındaki sorunların tamamıyla bittiği söylenemez⁴³.

4. Muhtemel ABD-İran Çatışmasına Giden Süreçte Türkiye

4.1. Yeni Bölgesel Sorun Olarak İran Operasyonu

ABD'nin 11 Eylül sonrası çıkardığı en önemli derslerden biri hiç şüphesiz, terörizmin demokrasinin olmadığı yerde yaşadığı ve geliştiği şeklindeki varsayımdır. ABD'nin, 1990'lı yılların başında Sovyetlerin dağılması ile oluşan bölge devletlerinde başlattığı 'Renkli Devrimler' diye adlandırılan demokratikleşme hareketleri bugün Orta Doğu'yu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu çerçevede ABD, uzun dönemli planı olan Genişletilmiş Orta Doğu Projesi (GOP) ve Kuzey Afrika Girişiminin temellerini Haziran 2004'deki Türkiye'nin de katıldığı G-8 zirvesinde ortaya atmıştır. Planın genel amacı, demokrasinin yetersiz olduğu ve terör faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı bu bölgelerde rejim değişikliği ile sonuca ulaşmaktır. ABD'nin bölgeye demokrasi getirmek için öncelikli faaliyetlerinden birisi, devam eden İsrail-Filistin çatışmasını sona erdirmek iken; diğeri de Irak'ta demokrasiyi tesis ederek bölge ülkelerinde bir etkileşim yaratmaktır⁴⁴. Ancak İsrail'de şu ana kadar ABD tarafından yapılmış ciddi anlamda bir girişim görülmemiştir. Aksine, Filistin'de demokratik yollarla yapılan seçimleri

*Irak işgali öncesi Türk medyasında çok sık kullanılan bu tabir, Yunan mitolojisinden kaynağını almaktadır. Mitolojiye göre değişik anlamlar taşısa da en çok kullanılan anlamı; kutunun açılması sonucu bir takım kötülüklerin de ortaya çıkmasıdır. Irak savaşı da bu çerçevede değerlendirilmiş olabilir.

⁴² Robert Olson, "Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and The Kurds", *Middle East Policy*, C.IX, No:2, June 2002, s.16.

⁴³ Robert Olson bir makalesinde bu sorunları derinlemesine inceleyerek genel olarak; Kürtler, Azerbaycan ve Hazar bölgesi şeklinde üç başlıkta toplamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: a.e.

⁴⁴ Christopher Hobson, "A Forward Strategy of Freedom in the Middle East: US Democracy Promotion and the 'War on Terrorism'", *Australian Journal of International Affairs*, C.LIX, No:1, March 2005, s.42.

kazanarak yönetime gelen HAMAS örgütü nedeniyle ABD'nin Filistin'e olan tüm yardımı kesmesi, Amerikan politikası açısından önemli bir çelişki gibi görünmektedir. Hobson'a göre de Orta Doğu'da demokrasinin barış getireceğine inanmak çok safça ve iyimser bir umuttan başka bir şey değildir⁴⁵.

Irak operasyonunun sonunda 'Sıra acaba İran'a mı geldi?' şeklinde dünya kamuoyunda oluşan merak ve kaygının, bölgenin bir diğer önemli ülkesi Türkiye'de de bir takım endişeleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Irak Savaşı öncesi 'Pandora'nın kutusu'* olarak adlandırılan bölge, ABD operasyonu ile birlikte özellikle Irak'a komşu ülkeler için gerçekleşmiş denilebilir. Kürtlerin, dört bölge ülkesi olan; Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yoğun ve bölgesel olarak yaşadığı dikkate alındığında tek başına bu bile önemli bir sorun gibi görünmektedir⁴⁶. Yıllardır Türkiye'ye karşı PKK ve Kürt kozunu yoğun şekilde kullandığı bilinen İran'ın⁴⁷ ise son dönemde tam aksi bir tavır sergileyerek Türkiye'nin PKK'yla olan mücadelesine destek vermeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Suriye'nin de İran'a benzer bir tutum sergilediği söylenebilir. Irak işgali sonrası oluşan olumsuz durum karşısında Türkiye, Haziran 2003'te bölge ülkeleri Suriye, Ürdün, S.Arabistan, İran ve Mısır'ın katılımıyla İstanbul'da toplantı düzenlemiştir. Toplantının amacı, savaş sonrası Irak'ın geleceği ve Kürtlerin durumuyla ilgilidir. Bunu takiben Riyad, Tahran ve Şam'da da benzer toplantılar yapılmıştır⁴⁸.

Saddam'ın 1990'ların başına kadar başta İran olmak üzere tüm bölge ülkeleri için bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. Saddam rejiminin 2003 yılında devrilmesi ile birlikte Irak'ta oluşan kaos ortamı ve boşluğun ise çok daha farklı şekilde bölge ülkelerinde korku ve endişe yarattığı görülmektedir. Özellikle bölünmüş bir Irak'ın komşuları tarafından pek memnuniyetle karşılanmayacağı ilgili ülkelerin beyanlarından ve hareketlerinden anlaşılmaktadır. Olson'a göre ABD

⁴⁵ Hobson, a.g.e., s.44.

⁴⁶ Micheal M.Gunter, "Kurdish Future in a Post-Saddam Iraq", *Journal of Muslim Minority Affairs*, C.XXIII, No:21, April 2003.

⁴⁷ Robert Olson adı geçen kitabında bu konuda ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Bkz.: Olson, 2005.

⁴⁸ Bill Park, "Iraq's Kurds and Turkey: Challenge for US Policy", *Parameters*, Autumn 2004, s. 22.

Irak'ta istediği zaman zarfı içinde kontrolü sağlayamazsa, ABD'nin İran'ı devirmesi ve onun yerine kendi emperyalist taleplerine boyun eğecek bir hükümet kurması kaçınılmaz görünmektedir⁴⁹. Özellikle son zamanlarda Irak'taki genel görünüm içinde Şiiilerin etkinliğinin artması ve 2006'nın son aylarında İranlı istihbarat elemanlarının⁵⁰ ABD birliklerince Irak'ta yakalanması Amerikan politikası için yeni bir değerlendirme yapma gereğini ortaya koymaktadır. Tabii ki bu politikanın Olson'u destekler nitelikte olması muhtemel görünmektedir. Yani, halihazırda İran, Irak'ın istikrara ulaşmasında en büyük engel ise, ABD'nin buna çözüm bulması kaçınılmaz olabilir.

Bir 'Pandora'nın Kutusu' kapanmadan bir diğerinin açılması, bölgede önemli bir ülke olan Türkiye için bir takım karar verme senaryolarını da ortaya çıkarmaktadır. Irak işgalinde beklenmedik bir biçimde tarafsız kalmayı başaran Türkiye'nin, bu politikasının ne nerece faydalı veya ülkeye ne derece zararı olduğu konusunda daha net bir veri şekillenmeden, muhtemel İran operasyonunda da hızlı bir karar alması gerekebileceğine yönelik işaretler çoğalmaktadır.

Irak savaşında Türkiye'nin aktif rol almaması sonucu Irak'ta oluşan durum konusunda Türkiye'de çok çeşitli yorumlar yapılmıştır*. Bazılarına göre, eğer Türkiye ABD'nin yanında savaşa girseydi şu anda Kürtler ABD'ye bu kadar yakın olamazdı ve PKK sorunu yeniden hortlamazdı şeklindeyken; bazılarına göreyse Türkiye savaşa girseydi Irak'ın düştüğü bu durumun bir sorumlusu olmanın yanında ülkeye bir takım terör eylemlerini de çekebilecekti. Bu tartışmalar bugün de Türk kamuoyu, medya ve akademik çevrelerinde hâlâ tartışılmaktadır. Başlangıçta Türkiye ile ABD arasında yapılan pazarlıklarda, ABD'nin Türkiye'nin taleplerini yerine getirmeye yönelik pek de istekli olmaması, akıllara şu soru işaretini de getirmektedir: Acaba ABD Irak'a kuzey cephesini (ikinci cephe) Türkiye'nin desteği olmadan Kürtlerle

* Ülkedeki yüksek tirajlı gazetelerin köşe yazarları dikkatlice incelendiğinde bu iki farklı görüşün hakim olduğu çok rahat görülmektedir.

⁴⁹ Olson, 2005, s. 225.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "U.S. Arrest of Iranians Reportedly Upsets Iraqi President", CNN.com, 25 Aralık 2006, (Çevrimiçi), <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/12/25/iraq.main/index.html>, 02 Ocak 2007.

açmayı mı daha başlangıçta planlamış olabilir mi? Böyle bir ihtimali mümkün gördüğümüzde arkasından şu yorum yapılabilir: Türkiye'nin kuzeyden Irak'a girmesi Kürtleri rahatsız edebilir ve ABD'nin gerçekleştireceği Irak operasyonunda sorun yaratabilirdi. Kürtler bugün ABD'nin Irak'ta tek güvendiği ve önem verdiği unsur olması nedeniyle, yukarıdaki ihtimal için dikkate değer bir veri gibi görünmektedir.

4.2. Türkiye-ABD İlişkilerinin Değişen Dinamikleri

Muhtemel ABD-İran çatışmasında Türkiye için basit anlamda üç tercih (tarafsızlık, ABD tarafı veya İran tarafı) var gibi görünse de mevcut konjonktürde çok önemli bir gelişme olmadığı sürece İran yanlısı bir politika pek mümkün görünmemektedir. İran operasyonunda ABD'nin Türkiye'ye ihtiyacının olacağı düşünüldüğünde (en azından üslerin kullanılması) Türkiye'nin tarafsız kalma politikası, ABD yanında olmasının tam karşısında bir duruş olacaktır.

2005 yılında yapılan seçimleri kazanarak Cumhurbaşkanlığına gelen Muhafazakar Lider Ahmedinejad, bir önceki Cumhurbaşkanı Hatemi'nin pragmatik liderliğinden çok farklı olarak çatışmacı ve uzlaşmaz görünen tutumu ile günden güne İran'ın dünya kamuoyundaki desteğini azaltırken, ABD için ise Irak'ta bulamadığı uluslararası desteği İran için sağlamaktadır. Böyle bir ortamda Türkiye'nin İran'ı savunması çok daha güç görünmektedir. Kaldı ki nükleer bir İran Türkiye için de bir tehdit oluşturacağından, Olson'a göre bölgenin orta ölçekli iki rakip gücün varlığı düşünüldüğünde Türkiye'nin ABD yanlısı politika izlemesi daha uygun görülebilir. Ancak yine Olson'un belirttiğine göre istikrarsızlığın egemen olduğu, parçalanmış, gittikçe büyüyen ve Türkiye'deki Kürt milliyetçiliğini tahrik edebilecek nitelikteki Azerbaycan milliyetçiliği ile karşı karşıya kalmış bir İran, kesinlikle Türkiye'nin güvenlik konusundaki çıkarlarının lehine olmayacaktır. Olson'a göre, İran İslam Cumhuriyetinin devrilmesi ve onun yerine Amerikan egemenliğinde veya güdümünde bir hükümetin iktidara gelmesi de muhtemelen Türkiye'nin faydasına olmayacaktır⁵¹. Olson'u çıkarımlarını doğrular

⁵¹ Olson, 2005, s. 230.

nitelikte Erickson da Türkiye'nin gelecek on yıl (2004 yılı itibari ile) içinde bölgesel güç olma yolunda ilerlemekte olduğunu belirtmektedir⁵². Ancak sonuca ulaşip ulaşamayacağını ABD ile olan ilişkilerinin durumuna bağlayan Erickson; çıkarların farklılaşması durumunda Türkiye'nin bölgesel hakimiyetinin ortaya çıkacağını söylemektedir⁵³. Aynı Erickson, Türkiye'nin stratejik görüntüsündeki en önemli değişimi, ABD ile olan stratejik ilişkinin bozulmasına bağlamaktadır⁵⁴. Benzer tespitte bulunan Güney de, 11 Eylül sonrası Türkiye-ABD müttefikliğinin dinamiklerinin değiştiğini söylemekte ve Türkiye'nin daha bağımsız ve ısrarlı politika takip ettiğini belirtmektedir. Buna örnek olarak da Orta Doğu ve Körfeze yönelik üslerin kullanımında Türkiye'nin daha hassas davranmasını göstermektedir⁵⁵.

Birçok gelişmenin Türkiye'nin bölgesel güç olmasını tetiklediğini belirten Erickson'a göre, ABD'nin Ortadoğu'dan çekilmesi, İran'ın nükleer güç olması, İran'daki çözümsüzlük, İslami radikal unsurların yaptığı terör eylemlerindeki artış gibi birçok neden bu süreci hızlandırmaktadır. Yine Erickson, ABD için İran'da bir çıkar ayrımı olduğunda Türkiye'yi önlemek için ABD'nin bir stratejiye ihtiyacı olduğunu belirtmektedir⁵⁶. Muhtemelen bunun sebebi, İran'daki Azeri azınlık ile Türkiye arasındaki etnik ve kültürel yakınlıktır. Çünkü bu durum Türkiye'ye, Orta Asya devletleri ile bugün mevcut olmayan coğrafi bağı tamamlayacaktır. Güney'e göre, Türk-ABD ittifakının gelecekteki şekli, Türkiye'nin komşu bölgelerindeki düzen sağlamaya yönelik karşılıklı çıkarların uyumluluğuna daha çok bağlı olacaktır⁵⁷. Sonuçta, İran'daki mevcut durum karışık görünmektedir.

Irak Operasyonu öncesi Türkiye tarafından, NATO'nun 4'üncü maddesi kapsamında tehdit değerlendirmesi ve bu bağlamda bazı önlemlerin alınması doğrultusundaki başvurusu çerçevesinde

⁵² Edward J.Erickson, "Turkey as Regional Hegemon -2014: Strategic İmplications for The United States", *Turkish Studies*, C.V, No:3, Autumn 2004, s. 40.

⁵³ a.e., s. 40.

⁵⁴ a.e., s.39.

⁵⁵ Güney, a.g.e., s.355.

⁵⁶ Erickson, a.g.e., s.44.

⁵⁷ Güney, a.g.e., s.356.

Türkiye'ye AWACS ve Patriot füze sisteminin yerleştirilmesi teklifini Fransa, Almanya ve Belçika'nın bloke etmesi sonucu üyeler arasında 'NATO dağılıyor mu?' sorusunu gündeme getirmişti⁵⁸. Bu ayrıca gelecekte muhtemel bir İran operasyonunda Türkiye'nin alternatif bir savunma tedbiri geliştirmesi gerektiğini göstermesi bakımından önemli bir tecrübeydir. Bu tecrübeye dayanarak geliştireceği aktif savunma politikası Türkiye'nin, muhtemel bir İran operasyonunda kendisinin konumuna göre şekillenebilecektir. Muhtemelen bu yapılanma ikili ilişkilerle olacaktır. Böyle bir durumda Türkiye'nin ilişki kurabileceği ülke ABD'den sonra, bölge ülkesi olan İsrail gibi görünmektedir. İran'ın geçmişten gelen ve bugün bile Türkiye'ye karşı en büyük rahatsızlıklarından biri olan İsrail ile yakın askeri işbirliği ve ikili ilişkileri⁵⁹ dikkate alındığında, Türkiye'nin bu durumda İsrail ile ilişkisini daha ileri götürmesinin fazla bir olumsuz etkisi olmayacaktır.

ABD'nin, Türkiye'nin hassas olduğu konulardan biri olan PKK ile mücadelesinde aktif rol almaması ve yapılan çok sayıda ikili görüşmelerde söz verilmesine rağmen Türkiye'yi rahatlatıcı bir girişimde bulunmamasının, Ankara'da giderek rahatsızlık yarattığını Türk yetkilerinin açıklamalarında görmek mümkündür. Türk Genel Kurmay Eski Başkanı Hilmi Özkök'ün, 2003 yılında meydana gelen 'çuval geçirme' olayından sonra kullandığı 'ABD ve Türk Silahları Kuvvetleri arasında *en büyük güven bunalımı* yaşandı...' ifadesi dikkate alındığında bu güven bunalımının izlerinin bugün de devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. ABD Başkanı Bush'un Yeni Irak Planı çerçevesinde Irak'a 20 bin asker takviye gönderilmesi ile ilgili hükümet yetkililerince yapılan açıklamalarda, ABD'nin düzeni sağlayamadan bölgeyi terk etmesi durumunda Kürtlerle Türkler arasında ihtilaf çıkacağı⁶⁰ ile ilgili yapılan yorumlar olayın bir başka boyutunu göstermektedir. Zaten Irak'ın şekillenmesinde Kürt sorunu her zaman

⁵⁸ Arı, a.g.e., s. 504-505.

⁵⁹ Olson, 2002, s. 116-118.

⁶⁰ ABD Dışişleri Bakanı Rice ve Savunma Bakanı Gates açıklamalarında; ABD'nin bu haliyle Irak'ı terk etmesi durumunda Türkiye ile Kürtler arasında çatışma çıkma olasılığının yüksek olduğunu söylemektedirler. Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Where is the Tunnel?", *Turkish Daily News*, 13 Ocak 2007, (Çevrimiçi), <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=63906&mailtofriend=1>, 14 Ocak 2007.

ABD ile Türkiye arasında en önemli sorun olmuştur ve bu devam etmektedir⁶¹.

Ancak şu an için Türkiye ile ABD arasında en büyük sorun gibi görünen Kürtlerin durumu ile ilgili konu, aslında ABD tarafından iyi etüt edilse çözülebilir görülmektedir. Çünkü Irak'ta söz sahibi olan ABD, Kuzey Irak'ta etkin KDP ve KYB gibi iki Kürt grubu da yanına alıp PKK'ya karşı mücadele ederek Türkiye'ye önemli bir mesaj gönderme şansı yakalayacaktır⁶². Şu anda Türkiye'de Anti-Amerikancılık'ın yoğun olduğu da düşünüldüğünde, ABD'nin yapacağı bu politikası Türk kamuoyunu kazanması açısından da önemli bir hamle olabilecektir. Belki de en önemlisi, ABD'nin Irak'ın istikrara kavuşmasında tehdit olarak gördüğü Irak'ın komşularına olan bakış açısı Türkiye ile yapacağı yakın işbirliğiyle kırılmış olacaktır.

Irak işgali öncesi Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gerginlik sonrası söylenen; Türkiye'nin ABD için stratejik önemi kalmadığı⁶³ şeklindeki beyanların bugünlerde unutulduğu da gözlemlenmektedir. Muhtemelen bunda, Irak'ta hâlen süren istikrarsızlığın etkisinin de çok büyük olduğu söylenebilir. Sonuçta Türkiye-ABD arasındaki, NATO çerçevesinde müttefiklikle başlayan ve 90'lı yılların başından itibaren stratejik ortaklık olarak adlandırılan ilişki, bugünlerde ABD'nin Orta Doğu politikasına bir model olarak uygun görülen 'demokrasi için ortaklık' şeklinde yeni bir tanım kazanmıştır⁶⁴. Bu yönüyle bakıldığında bile ABD'nin Türkiye'ye her zaman ihtiyaç duyacağı yorumu yapılabilir. Kaldı ki, birçok yazar ve yorumcunun ifade ettiği; 'ABD'nin stratejik ortaklığında Türkiye'nin yerini Kürtlerin aldığı' şeklindeki söylemlerin bugün için pek de kolay olmadığı anlaşılmaktadır.

⁶¹ Güney, a.g.e., s. 356.

⁶² Soner Çağaptay, "Where Goes the U.S.-Turkish Relationship?", *Middle East Quarterly*, Fall 2004, s. 50-52.

⁶³ Irak işgali sonrası özellikle ABD'de yayınlanan gazetelerdeki makalelerde bu yorumları görmek mümkün. Bkz.: "A Nation at War: Ankara; Turkey, Spared a War, Stil Pays a Heavy Price", *The New York Times*, 19 Nisan 2003, (Çevrimiçi), <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F00D10FC3E5E0C7A8DDAD0894DB404482>, 14 Ocak 2007.

⁶⁴ Güney, a.g.e., s. 354-356.

Sonuçta Türkiye, ABD'nin bir açmazı ülke konumunda görünmektedir. Çünkü İran'a karşı kısa vadede uygulanacak bir askeri harekatta ne olursa olsun Türkiye kilit ülkedir. Yani, Türkiye olmadan yapılacak bir İran operasyonu, gerçekleştirilen Irak operasyonuna göre çok daha zor olabilir. Çünkü yalnız askeri bakımdan değil, İran'da yaşayan ve Türkiye'ye etnik ve kültürel bakımdan çok yakın olan Azeri Türklerin desteklenmesi bağlamında da Türkiye'nin desteği önem kazanmaktadır. Öte yandan daha önce tartışılan çerçevede baktığımızda ise yıkılan bir İran'dan sonra tek bölgesel güçlü devlet olarak Türkiye'nin kaldığı düşünüldüğünde, ABD'nin bunu ne kadar benimseyip benimsemeyeceği ise madalyonun öbür yüzüdür. Bölgede, bugüne kadar takip edilen Amerikan politikalarında ABD'nin kendisine rakip olacak ülkelere pek de sıcak bakmadığı bilinmektedir. Muhtemelen Türkiye'nin İran sonrası tek bölgesel güç olması da, ABD'yi rahatsız edebilecek bir gelişme olacaktır. İran'ın parçalanmasının Türkiye'yi tek bölgesel güç haline getirmesi yanında, Türkiye'ye uzun vadeli yeni bir takım fırsatlar da sunduğu görülmektedir: Parçalanmış bir İran'dan ayrılacak Azeriler ile Türkiye, Orta Asya'ya bir köprü kurma fırsatı yakalayabilecektir. ABD'nin bu durumu ne kadar benimseyip benimsemeyeceği ise Türkiye için aranması gereken bir cevap gibi görünmektedir. Aslında bu gelişmeleri şöyle de izah edebiliriz: Türkiye'nin açmazları, ABD'nin de açmazıdır. Yani, süper güç ile bölgesel bir gücün çıkarlarının çatıştığı bir nokta oluşuyor denilebilir. Bu bir gerçeği daha göstermektedir: Zaman değişmiş ve Türkiye kendi çıkarları için bir süper güce karşı irade beyan edebilmektedir. Graham Fuller'e göre ABD, Türkiye için bölgesel tehdit oluşturan ülkeleri etkisizleştirerek Türkiye'nin bölgesel güç olarak kalmasında yardımcı olmuş ve bugünkü Türklerin bağımsız politikaları için zemin hazırlamıştır⁶⁵. Bu politikaların devam edebileceğinin işaretlerini MİT Müsteşarı Emre Taner'in açıklamalarında⁶⁶ da

⁶⁵ Graham E.Fuller, "Turkey's Strategic Model: Myths and Realities", *The Washington Quarterly*, C.XXVII, No:3, Summer 2004, s. 59-61.

⁶⁶ MİT Müsteşarı Emre TANER'in 5 Ocak 2007'de basına yapılan olağan açıklamasında, vurgu yaptığı en önemli husus; Türkiye'nin 'bekle-gör' politikası olarak adlandırılan savunmacı politikayı bırakarak daha proaktif politika geliştirmesi ve takip etmesi şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız:

görebiliriz. Aslında bu açmazın bir benzeri Irak savaşı öncesi de yaşanmıştı. Türkiye'nin 1 Mart tezkeresini reddinde yatan bir sebep de ABD-Türkiye arasındaki politik uyuşmazlık, yani ortak çıkarların belirlenememesidir denebilir. Bu politikaların uyuşmazlığını bu defa İran'da bir kere daha görmek mümkün olabilir.

4.3. Türkiye'nin İran'la Olan İlişkilerinin Geleceği

1990'lı yılların sonundan itibaren Türkiye-İran arasındaki ticaret hacminde hissedilir bir artış göze çarpmaktadır. Bunda, Türkiye ile İran arasındaki karşılıklı gerilimlerin Cumhurbaşkanı Hatemi döneminde bir nebze de olsa azaltılmasının büyük etkisi olduğu görülür. Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı 2005 yılı verilerine göre İran, ithalatta ilk 15 ülke arasında yer almakta, ihracatta ise biraz daha gerilerdedir⁶⁷. Özellikle Türkiye'nin ticaret hacminde İran'dan doğalgaz ithalatı önemli kalemlerinden birini oluşturmaktadır⁶⁸. İran'ın Türkiye için karşılıklı ticaret kadar önemli bir diğer özelliği de, Orta Asya ülkelerine olan ticaretin İran üzerinden gerçekleştiriyor olmasıdır.

Türkiye-İran ilişkilerinin son zamanlarda ekonomik ve siyasi anlamda bir ivme kazandığı gözlemlense de, bunun sürdürülebilir olup olmadığı daha çok Türkiye'nin iradesine bağlı görünmektedir. Dünyadan sıkışmış bir İran'ın mevcut durum itibari ile Türkiye-İran ilişkilerini yönlendirme şansı pek fazla değildir. Kısaca İran'ın politikası Türkiye'ye daha çok bağımlıdır. Bu durumda politika belirlemede aktif ülke olan Türkiye'nin vereceği karar ayrı önem kazanmaktadır. Burada şu soru akla gelebilir: ABD bu ikili ilişkiyi sınırlayabilir mi? Cevap muhtemelen 'sınırlar' olacaktır.

Dünyadan soyutlanmış ve giderek ABD'nin kendisine yönelik muhtemel operasyonuna zemin hazırlayan İran'a karşı Türkiye'nin,

"Basın Açıklaması", Milli istihbarat Teşkilatı, 05 Ocak 2007, (Çevrimiçi), <http://www.mit.gov.tr/basin32.html>, 13 Ocak 2007.

⁶⁷ "T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı", (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/ead/istatistik.htm>, 25 Şubat 2007.

⁶⁸ "T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı", (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/ira/ira-tur-tic.htm>, 25 Şubat 2007.

İran'la yakın ilişkilerini sürdürmesi çok daha zor olacaktır. ABD'nin AB, Çin, Rusya ve Japonya gibi önemli uluslararası aktörlerin desteğini sağlaması durumunda Türkiye'nin buna karşı bir politika geliştirmesi daha da zor görünmektedir. Zaten ABD'nin BM Güvenlik Konseyinden İran ile ilgili çıkartmayı başardığı 1696 ve 1737 sayılı kararlar da bunun bir göstergesi niteliğindedir⁶⁹. Bu kararlar, Çin ve Rusya gibi İran'la yakın işbirliği içinde olan ülkelerin değişen durumunu göstermesi açısından Türkiye için de önemli bir göstergedir.

Muhtemelen İran'ın bugünlerde Türkiye'ye karşı olan yakın ve samimi davranışı, son zamanlarda sıkıştığını hissettiği dünya konjonktüründeki yeri ile ilgilidir. Olson'un "... Erdoğan ve Rıza Arif'in Gürbulak'ta el ele yürürken gösteren resimlerde, Rıza Arif'in Erdoğan'ın elini daha sıkı bir şekilde tutuyor olması, Türkiye'nin İran'ın varlığını destekleyen son komşu olmasındandı."⁷⁰ tespiti de bunu doğrular niteliktedir. İran'ın pragmatik dış politikası ve gerektiğinde kendi rejimine ters ülkelerle bile işbirliğine gittiği bilindiğine göre⁷¹, ABD ile olan çatışmasının bitmesi durumunda İran'ın politikasının nasıl olacağını kestirmek güç görünmektedir. İran'ın değişen politikalarına örnek olarak: Azerbaycan-Ermenistan çatışmasında ülkesinde önemli oranda Şii Azerileri bulundurmasına rağmen Hıristiyan Ermenistan'ı desteklemesi, Müslüman Çeçenlerin Ruslarla olan mücadelesinde Moskova yönetimi ile işbirliğine gitmesi, Tacikistan iç savaşında İslami direnişe karşı laik yönetimi desteklemesi gösterilebilir. Bütün bunlar İran'ın kendi güvenliği açısından ideolojik kimliğinin dayattığı politikaları terk edebileceğinin birer kanıtı gibidir⁷². Yine de mevcut

⁶⁹ Bu iki BM Güvenlik Konseyi kararı da İran'ın nükleer çalışmaları dolayısıyla alınmıştır. 1696 sayılı karar 31 Temmuz 2006 tarihinde alınmış olup İran'ın nükleer çalışmalarını durdurmasını istemekte ve 31 Ağustos 2006 tarihine kadar da süre tanımıştır. 1737 sayılı karar ise 23 Aralık 2006 tarihinde onaylanmış olup İran'ın nükleer çalışmalarına uluslar arası desteği önlemeye yönelik yaptırımları içermektedir. Ayrıca İran'a 60 gün içinde Güvenlik Konseyi kararlarına uyması ve meclisinde onaylaması için 60 gün süre vermektedir. Bkz.: "Non-proliferation:Resolution 1696", 31 Temmuz 2006, (Çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf?OpenElement>, 25 Şubat 2007. ve "Non-proliferation:Resolution 1737", 27 Aralık 2006, (Çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>, 25 Şubat 2007.

⁷⁰ Olson, 2005, s. 236.

⁷¹ Giray Saynur Bozkurt, "11 Eylül sonrası Amerikan-İran ilişkileri", *Jeopolitik*, 26, Mart 2006, s. 56.

⁷² a.e., s. 56.

rejimiyle İran'ın, gelecekte ABD ile ortak politika geliştirmesi zor görünmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi İran'ın duruma göre politika belirlemede gösterdiği hızlı tepkiler, belki Türkiye için değişik bir bakış açısı sunabilir. Zaten uluslararası ilişkilerde ideolojik dostluk ve düşmanlıktan çok, çıkarların ön plana çıktığı düşünüldüğünde İran'ın takip ettiği politika günün gerçeklerine uygundur. Benzer bir yaklaşımı benimseyecek Türkiye'nin, farklılıklar bir yana İran'la birçok ortak yönü düşünüldüğünde, kendi ulusal çıkarı için duygusal politikalardan çok, daha pragmatik politika benimsemesi normal olacaktır.

5. Sonuç:

ABD'nin 11 Eylül sonrası terörizmle mücadele çerçevesinde benimsediği yeni güvenlik politikasına göre, uluslararası destek sağlayamasa da yapmakta kararlı olduğu askeri operasyonlar, Afganistan ve Irak'ın işgali ile uygulamaya geçmiştir. ABD'nin yıllardır çıkarlarına doğrudan tehdit olarak gördüğü ve 11 Eylül ile ilişkilendirmeye çalıştığı İran ise, bugün tüm dünya kamuoyunda merak ve korkuyla izlenen bir ülke haline geldi. Özellikle bu korkunun bölge ülkeleri için çok daha büyük olduğu düşünüldüğünde, Türkiye de bu ülkelerin içinde değerlendirilebilir. Bölgenin birçok yönden güçlü iki ülkesi olan Türkiye ve İran'ın aralarında yıllardır sürdüğü söylenen güç mücadelesinde, İran'ın ABD kontrolünde saf dışı bırakılmasının önemli bir sonuç doğuracağı kuvvetle muhtemeldir. Buna göre, İran'ın saf dışı kalması Irak'ta olduğu gibi yeni bir 'Pandora'nın Kutusu'nu açarak Türkiye'de bir takım ciddi sorunlara mı yol açacak, yoksa Türkiye'nin Hegemon bir devlet olarak ortaya çıkmasını hızlandıracak bir etki mi yapacak? Bu iki şık, İran'ın saf dışı kalması sonrası oluşacak yeni düzende muhtemel senaryolar gibi görünmektedir.

ABD'nin mutlak güç üstünlüğü düşünüldüğünde ve İran'ın işgaline karar verildiğinde, Türkiye gibi bölgesel güçlü devletlerin bunu önlemeye yönelik diplomatik veya benzer çabalarının sonuçsuz kalacağına hiç şüphe yoktur. Irak'ta bunun son örneği yaşanmıştır.

Sonuçta İran'ın eğer karar verildiğinde ABD tarafından işgali kesin olduğuna göre, Türkiye'nin politikasının muhtemel savaşı engellemenin ötesinde İran sonrası yeni düzenin nasıl olacağı konusunda kendisini hazırlanmasının daha gerçekçi olacağı değerlendirilmektedir.

Bugün İran için söylenen ABD tarafından etrafının çevrildiği gerçeği, İran'ın da saf dışı kalması durumunda bu defa Türkiye için geçerli olacaktır. Yani, Doğu ve Güneydoğu'sunda ABD'ye komşu bir Türkiye gerçeği. Aslında bundan daha da önemli bir başka husus ortaya çıkacaktır. Buna göre bugün hâlen Irak'ın istikrara kavuşamadığı düşünüldüğünde, İran'da da benzer ABD işgali ile istikrar sağlanamaması muhtemel görünmektedir. Çünkü, İran'ın etnik yapısı da Irak gibi heterojen bir yapıya sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin yeni komşularının kim olacağından çok, ortamın sakin olup olamayacağı ayrı bir önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin son zamanlarda ABD'den bağımsız bir politika takip etme gayretlerinin, ABD'li yetkililerin Irak'taki son gelişmeler nedeniyle yapılan açıklamalarında da rahatsızlık ve endişe belirtisi olarak görmek mümkündür. ABD'nin bu açıklamaları, Türkiye'yi bölgede tek bölgesel güç ve muhtemel rakip olarak görmeye hazır olup olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Görünüşe bakılırsa, Soğuk Savaş yıllarından beri ABD'ye bağımlı bir politika takip eden Türkiye'nin farklılaşan bu yeni yaklaşımına ABD kendisini hazır hissetmemektedir. Zaten Türk dış politikasının uzun yıllardır takip ettiği 'bekle-gör' yaklaşımının son zamanlarda ve özellikle Orta Doğu'daki gelişmelerle birlikte değişmeye başladığının işaretleri artmıştır. Muhtemelen bu değişimde, İran'dan sonra bölgesel tek güç olarak kalacağı değerlendirilen Türkiye'nin, bu boşluğu tam anlamıyla doldurmaya duyduğu ihtiyaç yatmaktadır.

Mevcut durum içinde Türkiye'nin bölgesel güç üstünlüğünün ortaya çıktığı bir gerçektir. Yıllardır denge politikası olarak İsrail ile özellikle askeri alanda olmak üzere birçok yönden iyi ilişkiler geliştiren Türkiye'nin, son zamanlarda bu yaklaşımının değiştiği görülmektedir. Özellikle İsrail'in Filistinlilere karşı yaptığı eylemlerde Türkiye'nin İsrail'e karşı ses tonunu daha yüksek seviyeye çıkartarak eleştirmesi ve

ilişkilerde eski sıcaklığın kalmaması önemli bir göstergedir. Bu aynı zamanda, Türkiye'nin bölge ülkelerine sıcak mesaj gönderme çabalarının bir sonucu olarak yorumlanabileceği gibi, Türkiye'nin çevresindeki tehditlerden (İran, Irak, Suriye) de sıyrılmasının bir sonucu şeklinde de değerlendirilebilir.

ABD'nin bugün Irak'ta düzeni sağlayabilmek için İran'a ihtiyacının olduğu bir gerçektir. Çünkü Şii İran, Şiilerin çoğunlukta olduğu Irak'ta bir çözüm kapısı olabilir. Ancak tüm bunlara rağmen mevcut rejimiyle İran, ABD'de hâlen daha kabul görmeyen bir yapıya da sahiptir. Yani, İran'da rejim değişmeden ABD'nin İran'la çözüm için masaya oturması gibi bir durum söz konusu olamaz. Bu durumda şöyle bir soru akıllara gelebilir: İran bugün için mevcut rejiminden kurtulmuş olsa, ABD ile ilişkilerini yeniden kurup bölgede iki önemli ortak olarak yaşayabilirler mi? Cevap muhtemelen evet olacaktır. Çünkü İran'da oluşacak yeni rejim muhtemelen ABD politikalarını benimseyen bir karaktere sahip olacaktır. Türkiye açısından ise durum muhtemelen; ABD için stratejik önemini yitirmiş ve Orta Doğu'da olduğu gibi Orta Asya'da da çok önemli zemin kaybetmiş olacaktır. Dikkat edilirse, Orta Asya enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara açılmasında coğrafi açıdan en uygun ülke aslında İran'dır. Bu senaryoda İran'ın ABD ile ortaklığında enerji koridoru bir ülke konumuna gelmesi de mümkün olacaktır. Bu durum herhalde Türkiye'nin olumsuz etkilenmesi için epey yeterli olacaktır. Yukarıdaki senaryonun gerçekleşmemesi, İran'ın mevcut iç dinamiklerinin değişmemesinin bir sonucu ve Türkiye'nin önemli bir şansısıdır. Sonuçta İran, yeni Ahmedinejad yönetimi ve katı rejimiyle ABD'den ve dolayısıyla dünyadan uzaklaşıp yalnızlaştıkça, Türkiye de bölgesel güç olma yolunda emin adımlarla ilerleyecektir.

Sonuç olarak Türkiye mevcut yapı içinde bölgesel güç olarak öne çıkıyor olsa da, Türkiye için asıl fırsatların İran sonrası oluşacak yeni düzenden sonra çıkacağı daha açıktır. Bu yeni düzende Türkiye için en önemli husus, bölgedeki dinamikleri etkileyen ABD ile ortak bir nokta bulması olacaktır. ABD'nin bölgede ön plana çıkmaya çalışan güçlü devletlere karşı pek sıcak bakmadığı bilinmektedir. Bu durumda Türkiye'nin ön plana çıkmasına ise, ABD'nin vereceği tepkinin olumlu veya olumsuz olmasına, Türkiye'nin ABD ile yapacağı karşılıklı

görüşmeler önemli bir rol oynayacaktır. Bu görüşmeler, önceden yapıldığı gibi 'at pazarlığı' şeklinde adlandırılan tarzdan ziyade; ABD'nin 90'ların başında Türkiye'ye uygun gördüğü 'stratejik ortaklık' perspektifinde ve oluşacak koşulların sağlayacağı önemli avantajların Türkiye'nin kendisinin bilincinde olarak yapılmalıdır. Nihayetinde, ABD'nin bir model ülke olarak Orta Doğu'da ve etnik-kültürel yakınlık açısından Orta Asya ve Kafkaslarda Türkiye'ye ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin geçmişe kıyasla bugün önemli bir pazarlık şansının olduğu ortadadır.

KAYNAKÇA:

1. "ABD Özbekistan'daki üssünü kaybetti", *CNNTurk.com*, 27 Ağustos 2005, <http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=120970>.
2. Arı, Tayyar. *Irak İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul, Alfa Kitabevi, 2004.
3. Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (15. Baskı), İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005.
4. Ayduğan, Fatih. "İran'ın Nükleer Güç Olma Politikası ve Türkiye'ye Etkileri", İstanbul, SAREN, Mayıs 2006.
5. "BM İran'a Yaptırım Kararı Aldı.", *BBCTurkish.com*, 23 Aralık 2006, www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/061223_iran_un.shtml.
6. Bozkurt, Giray Saynur. "11 Eylül sonrası Amerikan-İran ilişkileri", *Jeopolitik*, 26 Mart 2006, 47-59.
7. Bowen, Wyn Q. ve Joanna KIDD. "The Iranian Nükleer Challenge", *International Affairs*, LXXX, 2, 2004, 257-276.
8. "Country Analysis Briefs", *Energy Information Administration*, Eylül 2004, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/pgulf.html>.
9. Cowell, Alan. "A Nation at War:Ankara;Turkey, Spared a War, Stil Pays a Heavy Price", *The New York Times*, 19 Nisan 2003, <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F00D10FC3E5E0C7A8DDAD0894DB404482>.
10. "Cristiane Amanpour: Bush's 'Axis of evil' warning", *CNN.com*, 31 Ocak 2002, <http://archives.cnn.com/2002/US/01/30/amanpour.bush.ots/index.html?related>.
11. Çağaptay, Soner. "Where Goes the U.S.-Turkish Relationship?", *Middle East Quarterly*, Sohbahar 2004, 43-52.

12. Erickson, Edward J. "Turkey as Regional Hegemon -2014: Strategic Implications for The United States", *Turkish Studies*, V:3, Sonbahar 2004, 25-45.
13. Fuller, Graham E. "Turkey's Strategic Model: Myths and Realities", *The Washington Quarterly*, Vol.27, No.:3, Yaz 2004, 51-64.
14. Gunter, Micheal M. "Kurdish Future in a Post-Saddam Iraq", *Journal of Muslim Minority Affairs*, XXIII, 21, Nisan 2003, 9-22.
15. Güney, Aylin. "An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance from "Cold War" to "War on Iraq", *Turkish Studies*, VI, 3, Eylül 2005, 341-359.
16. Hobson, Christopher. "A Forward Strategy of Freedom in the Middle East: US Democracy Promotion and the 'War on Terrorism'", *Australian Journal of International Affairs*, LIX, 1, Mart 2005, 39-53.
17. "International Petroleum (Oil) Imports and Exports", *Energy Information Administration*, <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oiltrade.html>.
18. "Iran", *Energy Information Administration*, Ağustos 2006, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iran/Background.html>.
19. Kanlı, Yusuf. "Where is the Tunnel?", *Turkish Daily News*, 13 Ocak 2007, <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=63906>.
20. Katzman, Kenneth. "Iran: US Concerns and Policy Responses", *Congressional Research Service*, 1 Kasım 2006.
21. Le Billion, Philippe ve Khatib, Fouad El. "From Free Oil to 'Freedom oil'? Terrorism, War and US Geopolitics in the Persian Gulf", Temmuz 2003, <http://www.epnet.com/ehost>.
22. Meshabi, Mohiaddin. "Iran and Central Asia: Paradigm and Policy", *Central Asian Survey*, XXIII, 2, Haziran 2004, 109-139.

23. "Non-proliferation: Resolution 1696", 31 Temmuz 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf?OpenElement>.
24. "Non-proliferation: Resolution 1737", 27 Aralık 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>.
25. Olson, Robert. "Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and The Kurds", *Middle East Policy*, IX, 2, Haziran 2002, 111-129.
26. Olson, Robert. *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, (Çev. Kezban Acar), Ankara, Babil Yayıncılık, 2005.
27. Park, Bill. "Iraq's Kurds and Turkey: Challenge for US Policy", *Parameters*, Sonbahar 2004, 18-30.
28. Taner, Emre. "Basın Açıklaması", *Milli İstihbarat Teşkilatı*, 05 Ocak 2007, <http://www.mit.gov.tr/basin32.html>.
29. T.C. Başbakanlık Tış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/istatistik.htm>.
30. T.C. Başbakanlık Tış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/ira/ira-tur-tic.htm>.
31. "The National Security Strategy of the United States of America", *The White House*, Eylül 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>.
32. "U.S. Arrest of Iranians Reportedly Upsets Iraqi President",

